

## AHOLI DEMOGRAFIK O'ZGARISHLARINING TA'LIM TIZIMI RIVOJLANISHIGA TA'SIRI

---

**Sharipov Mirali Hasan o'g'li**

*Buxoro davlat universiteti o'qituvchisi*

*E-mail: [miralixoja.92@gmail.com](mailto:miralixoja.92@gmail.com)*

### **Annotatsiya**

Ushbu maqolada aholi demografik o'zgarishlarining ta'lim tizimi rivojlanishiga ta'siri tahlil qilingan. Tug'ilish darajasi, aholi sonining o'sishi, migratsiya jarayonlari, urbanizatsiya va yosh tarkibidagi o'zgarishlarning ta'lim muassasalari faoliyatiga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, demografik jarayonlar natijasida ta'lim tizimi oldida paydo bo'layotgan imkoniyatlar va muammolar ham ko'rib chiqilgan.

### **Kirish**

Jahonda kechayotgan ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar aholi demografik holati bilan uzviy bog'liq hisoblanadi. Demografik o'zgarishlar mamlakatning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy taraqqiyotiga ta'sir ko'rsatishi bilan bir qatorda, ta'lim tizimi faoliyatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Aholi sonining o'sishi yoki kamayishi, yoshlar ulushining o'zgarishi, ichki va tashqi migratsiya jarayonlari ta'lim muassasalari tarmog'ini rivojlantirish, pedagog kadrlarga bo'lgan ehtiyojni aniqlash hamda ta'lim sifatini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

O'zbekistonda aholi sonining yildan-yilga o'sib borishi ta'lim sohasiga qo'shimcha vazifalar yuklamoqda. Xususan, maktabgacha ta'lim muassasalari, umumta'lim maktablari va oliy ta'lim muassasalarida o'quvchilar hamda talabalar sonining ortishi yangi infratuzilmalarni yaratishni talab qilmoqda.

## **Demografik o'zgarishlarning asosiy xususiyatlari**

Demografik o'zgarishlar aholining soni, tarkibi va hududiy joylashuvidagi o'zgarishlarni o'z ichiga oladi. Bunday jarayonlarga quyidagilar kiradi:

- tug'ilish va o'lim ko'rsatkichlarining o'zgarishi;
- aholining tabiiy o'sishi;
- ichki va tashqi migratsiya;
- urbanizatsiya darajasining ortishi;
- aholining yosh tarkibidagi o'zgarishlar.

Aholi sonining o'sishi ta'lim xizmatlariga bo'lgan talabni oshiradi. Bu esa yangi ta'lim muassasalarini tashkil etish, qo'shimcha o'qituvchilarni tayyorlash va ta'lim resurslarini kengaytirishni taqozo etadi. Aksincha, aholi sonining kamayishi ayrim hududlarda ta'lim muassasalarining optimallashtirilishiga olib kelishi mumkin.

## **Demografik o'zgarishlarning ta'lim tizimiga ta'siri**

### **Ta'lim muassasalariga bo'lgan ehtiyojning ortishi**

Aholi o'sishi natijasida ta'lim muassasalariga bo'lgan talab ham ortib boradi. Ayniqsa, maktab yoshidagi bolalar sonining ko'payishi yangi maktablar qurish va mavjud muassasalar quvvatini oshirishni talab etadi. Bu jarayon ta'lim sohasiga yo'naltiriladigan davlat xarajatlarining ko'payishiga sabab bo'ladi.

### **Pedagog kadrlarga bo'lgan talab**

Demografik o'sish o'qituvchilar soniga bo'lgan ehtiyojni ham oshiradi. Ta'lim sifati ko'p jihatdan malakali pedagog kadrlarga bog'liq bo'lganligi sababli,

pedagoglarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

### **Urbanizatsiya va ta'lim**

Qishloq aholisining shaharlarga ko'chishi natijasida shaharlardagi ta'lim muassasalarida o'quvchilar soni keskin ortishi mumkin. Bu esa sinflarda o'quvchilar sonining ko'payishi, infratuzilmaga bosim ortishi va ta'lim sifatiga ta'sir ko'rsatishi ehtimolini yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, qishloq hududlarida o'quvchilar sonining kamayishi ayrim ta'lim muassasalarining samaradorligiga ta'sir qilishi mumkin.

### **Migratsiya jarayonlarining ta'siri**

Migratsiya ta'lim tizimi uchun ham ijobiy, ham salbiy oqibatlarga ega. Bir tomondan, migratsiya natijasida yangi bilim va tajribalar almashinuvi yuz beradi. Ikkinchi tomondan, aholining hududlar bo'yicha noteng taqsimlanishi ta'lim resurslarini qayta taqsimlash zaruratini keltirib chiqaradi.

### **Oliy ta'lim rivojlanishi**

Yoshlar ulushining yuqori bo'lishi oliy ta'lim muassasalariga qabul kvotalarini kengaytirishni talab etadi. Zamonaviy mehnat bozori ehtiyojlariga mos mutaxassislar tayyorlash mamlakat iqtisodiy taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega. Shu bois demografik o'sish oliy ta'lim tizimi rivojlanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi.

### **Ta'lim tizimini rivojlantirishda demografik omillarni hisobga olish**

Ta'lim siyosatini ishlab chiqishda demografik prognozlarga tayanish muhim ahamiyatga ega. Bu quyidagi vazifalarni samarali amalga oshirish imkonini beradi:

- ta'lim muassasalari tarmog'ini rejalashtirish;

- o'qituvchilarga bo'lgan ehtiyojni aniqlash;
- ta'lim infratuzilmasini modernizatsiya qilish;
- ta'lim xarajatlarini samarali taqsimlash;
- raqamli ta'lim texnologiyalarini joriy etish.

Shuningdek, demografik ma'lumotlar asosida hududlar kesimida ta'lim muassasalarini joylashtirish va investitsiya loyihalarini amalga oshirish imkoniyati kengayadi.

### **Xulosa**

Aholi demografik o'zgarishlari ta'lim tizimi rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi muhim omil hisoblanadi. Aholi sonining o'sishi, urbanizatsiya va migratsiya jarayonlari ta'lim muassasalari sonini ko'paytirish, pedagog kadrlar tayyorlash va ta'lim infratuzilmasini rivojlantirish zaruratini yuzaga keltiradi. Shu bois ta'lim sohasini strategik rejalashtirishda demografik prognozlardan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Demografik jarayonlarni to'g'ri hisobga olgan holda tashkil etilgan ta'lim siyosati mamlakatning inson kapitali rivojlanishi va barqaror taraqqiyotini ta'minlashga xizmat qiladi.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
2. UNESCO ta'lim bo'yicha xalqaro hisobotlari.
3. United Nations aholishunoslik va demografik rivojlanish bo'yicha ma'lumotlari.
4. Demografiya va ta'lim iqtisodiyoti bo'yicha ilmiy adabiyotlar.
5. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlari.